

*dr hab. Marek Kunasz*¹

Katedra Zarządzania Kapitałem Ludzkim
Uniwersytet Szczeciński

Bierność zawodowa w Polsce na tle wybranych grup krajów unijnych

BIERNOŚĆ ZAWODOWA – WYBRANE ASPEKTY TEORETYCZNE

W tradycyjnym podziale ludności według kryterium aktywności ekonomicznej wyróżnia się trzy podstawowe grupy osób na rynku pracy [Cyrek M., Cyrek P., 2008, s. 64; Nyk, 2010, s. 114; Boeri, Our, 2011, s. 39]: pracujących, bezrobotnych oraz biernych zawodowo. Członkowie dwóch pierwszych z wymienionych grup na rynku pracy tworzą ludność aktywną zawodowo przeciwstawianą w analizach populacji osób biernych zawodowo [Jarecki, Kunasz, Mazur-Wierzbicka, Zwiech, 2010, s. 94]. Wiele szczegółowych analiz poświęconych jest zbiorowości pracujących i bezrobotnych. Natomiast niezwykle istotna z punktu widzenia analizy potencjalnych (przyszłych) zasobów pracy, jest także analiza zbiorowości biernych zawodowo. Analizy takie prowadzi się jednakże z wyrażnie mniejszą częstotliwością.

Zgodnie z metodologią BAEL ludność bierną zawodowo tworzą osoby, które nie spełniają kryteriów jednostki pracującej bądź bezrobotnej.

Wyznacznikiem pozwalającym na zaliczenie danej jednostki do grupy pracujących jest wykonywanie jakiegokolwiek pracy przynoszącej dochód lub zarobek (na etacie, we własnej firmie bądź gospodarstwie rolnym), a także posiadanie pracy, której jednak nie wykonuje się z powodu choroby bądź urlopu. Do grupy osób bezrobotnych zaliczyć należy te jednostki, które nie spełniają kryteriów osoby pracującej, ale równocześnie aktywnie poszukują pracy i są gotowe do jej podjęcia w perspektywie dwóch tygodni (od dnia badania) [Kwiatkowski, 2006, s. 13]. Do grona osób bezrobotnych należy także zaliczyć osoby, które nie poszukiwały pracy, gdyż pracę taką miały załatwioną, oczekiwały na jej rozpoczęcie (w perspektywie do trzech miesięcy) i były gotowe podjąć taką pracę.

¹ Adres korespondencyjny: Uniwersytet Szczeciński, Katedra Zarządzania Kapitałem Ludzkim, ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin; e-mail: kunaszm@tlen.pl.

Do grona osób biernych zawodowo można zatem zaliczyć jednostki, które w perspektywie danego tygodnia badań BAEL [GUS, 2014, s. 1]:

- nie pracowały i nie poszukiwały pracy,
- nie pracowały, jednak poszukiwały pracy, choć nie były gotowe do jej podjęcia w ciągu dwóch kolejnych tygodni,
- nie pracowały i nie poszukiwały pracy, jednak pracę taką miały załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie dłuższym niż trzy miesiące,
- nie pracowały i nie poszukiwały pracy, jednak pracę taką miały załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie, lecz nie były gotowe do podjęcia tej pracy.

Osoby bierne zawodowo swój status na rynku pracy mogą tłumaczyć zróżnicowanym wachlarzem przyczyn [Kunasz, Mazur-Wierzbicka, 2013, s. 56–57]:

- poszukiwaniem pracy (co oznacza brak gotowości do jej podjęcia w perspektywie najbliższych dwóch tygodni),
- zniechęceniem bezskutecznością poszukiwania pracy,
- nauką i uzupełnianiem kwalifikacji,
- obowiązkami rodzinnymi i związanymi z prowadzeniem domu,
- emeryturą,
- chorobą i niepełnosprawnością,
- innymi przyczynami.

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na relatywnie wysoki w Polsce odsetek osób biernych zawodowo w liczbie ludności w wieku 15+. Tłumacząc to zjawisko zwraca się uwagę na kilka czynników determinujących ten stan rzeczy [Woźniak, 2007, s. 32–33; Kabaj, 2008, s. 123; Wiśniewski, 2009, s. 49; Drejerska, 2010, s. 52; Arendt, 2012, s. 5]:

- konstrukcję systemu zabezpieczenia społecznego (który zapewnia wysoką dostępność świadczeń socjalnych dla osób po 45. roku życia, skutecznie zniechęcając je do aktywności zawodowej),
- niekorzystną strukturę demograficzną,
- przerost zatrudnienia w gospodarce powstały przed rozpoczęciem jej transformacji,
- nieproduktywne zatrudnienie w rolnictwie wynikające z zaburzenia historycznego kontekstu odchodzenia od zajęć w rolnictwie do przemysłu,
- boom edukacyjny,
- zaangażowanie w aktywność w szarej strefie,
- brak ofert pracy oraz wysokość oferowanego wynagrodzenia.

Mimo iż, jak wcześniej wspomniano, analizom populacji biernych zawodowo poświęca się w literaturze przedmiotu niewiele miejsca, jednak uwzględnienie w badaniach sytuacji na rynku pracy wszystkich zbiorowości umożliwia pełniejsze zrozumienie zmian na nim zachodzących.

ASPEKTY METODOLOGICZNE BADAŃ

Przedmiotem prowadzonych badań jest bierność zawodowa. Celem pracy była analiza zjawiska bierności zawodowej w Polsce na tle wybranych grup krajów unijnych.

W analizach uwzględniano 3 grupy uczestników rynku pracy w ramach tradycyjnego podziału ludności w wieku 15+ według kryterium aktywności ekonomicznej. Analizy populacji biernych zawodowo prowadzono zatem w pracy na tle innych grup (pracujących i bezrobotnych). Dodatkowym kryterium wyróżniania analizowanych populacji była płeć respondentów. Analizy wewnętrznej struktury populacji biernych zawodowo prowadzono z uwzględnieniem jako kryterium podziału deklarowanej w badaniach BAEL przyczyny bierności zawodowej.

Źródłem danych empirycznych była baza danych Eurostatu. Pozyskiwane dane pochodziły z modułu lfsa_pganws (dostęp do danych 18.12.2013 r.). Zakres czasowy realizowanych badań obejmuje okres lat 2002–2012². W tym okresie odzwierciedlano w pracy dynamikę zmian liczebności analizowanych populacji uczestników rynku pracy oraz zmiany pozycji Polski w rankingach krajów unijnych tworzonych na bazie wskaźników struktury dla poszczególnych przyczyn bierności zawodowej. W pozostałych przypadkach prezentowano dane w ujęciu statycznym dla roku 2012.

Określając zakres przestrzenny realizowanych badań należy stwierdzić, iż w pracy materiał badawczy dla Polski odnoszono do miar średnich dla ogółu (27) krajów unijnych bądź dla grup krajów tzw. starej (EU-15) oraz nowej (EU-12) Unii. W przypadku mierników odzwierciedlających liczebność poszczególnych populacji w ramach struktury ludności w wieku 15+ sumowano dane dla krajów unijnych, tworzących odpowiednio grupę EU-27, EU-15 bądź EU-12, w przypadku zaś analizowanych wskaźników struktury obliczono medianę wskaźników adekwatnie dla 27, 15 bądź 12 obserwacji.

Należy zwrócić uwagę na pewne ograniczenia w analizie dostępnego materiału empirycznego. Dla zapewnienia porównywalności danych w 2002 i 2012 roku wskaźniki struktury dla dwóch przyczyn bierności zawodowej uwzględnianych w badaniach BAEL w 2002 roku, nieuwzględnianych zaś w 2012 roku „opieki nad dziećmi” i „innych obowiązków rodzinnych” scalono w jedną – opcja „obowiązki rodzinne”. Z kolei odsetki dla wyodrębnionej w metodologii BAEL opcji „Oczekiwanie na powrót do pracy”, ze względu na niskie ich poziomy, włączono do analizowanej w pracy kategorii „Inne powody”.

² Należy zwrócić uwagę na wyjątkowość 2002 r. na polskim rynku pracy ze względu na notowane w tym czasie bardzo duże bezrobocie.

WYNIKI BADAŃ

Na wstępie badań analizom poddano strukturę populacji ogółu mieszkańców w wieku 15+ wyodrębniając w jej ramach populacje pracujących, bezrobotnych oraz biernych zawodowo. Adekwatne dane z uwzględnieniem podziału płciowego populacji zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1. Liczebność grup uczestników rynku pracy oraz ich struktura według płci w Polsce i w Unii Europejskiej w 2012 roku

Grupa	Razem	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni
	liczebność (w mln)			struktura (w%)	
POLSKA					
Populacja 15+	31,1	16,2	14,9	52,1	47,9
Pracujący	15,6	6,9	8,7	44,5	55,5
Bezrobotni	1,7	0,8	0,9	48,6	51,4
EU-27					
Bierni zawodowo	13,7	8,4	5,3	61,3	38,7
Populacja 15+	417,8	215,5	202,3	51,6	48,4
Pracujący	216,1	98,5	117,6	45,6	54,4
Bezrobotni	25,1	11,5	13,6	45,9	54,1
Bierni zawodowo	176,7	105,5	71,2	59,7	40,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu (moduł: lfsa_pganws, dostęp: 18.12.2013).

Populację 15+ w Polsce tworzy 15,6 mln pracujących, 13,7 mln biernych zawodowo oraz 1,7 mln bezrobotnych. W Unii Europejskiej populację osób w wieku 15+ tworzy 417,8 mln mieszkańców, z czego 216,1 mln stanowią pracujący, bierni zawodowo – 176,7 mln, bezrobotni zaś – 25,1 mln.

Pracujący w Polsce stanowią zatem 50,1% ogółu mieszkańców w wieku 15+, zaś w Unii Europejskiej 51,7%. W konsekwencji, przy nieco niższym udziale osób bezrobotnych w populacji 15+ w Polsce w relacji do adekwatnej miary dla ogółu krajów unijnych (5,4% vs. 6%), obserwuje się tamże relatywnie wyższy udział biernych zawodowo w ogóle mieszkańców w wieku 15+ (adekwatne miary struktury w Polsce i w gronie krajów EU-27 to 44% vs. 42,3%).

W strukturze płciowej populacji w Polsce 52,1% stanowią kobiety, resztę zaś mężczyźni. Populację tę tworzy adekwatnie 16,2 mln kobiet oraz 14,9 mln mężczyzn. W grupie biernych zawodowo można zaobserwować wyraźną nadreprezentację kobiet w porównaniu ze strukturą populacji 15+. 61,3% populacji biernych zawodowo to kobiety, mężczyźni stanowią jedynie 38,7%. W gronie ogółu krajów unijnych obserwuje się wcześniej przywołaną tendencję. Niemniej jednak w Unii Europejskiej kobiety stanowią 59,7% populacji biernych zawodowo, choć zauważyć należy równoległe relatywnie niższy tamże odsetek kobiet w populacji 15+. Stanowią one 51,6% ogółu mieszkańców Unii Europejskiej.

Populację mieszkańców Unii Europejskiej powyżej 14. roku życia tworzy 215,5 mln kobiet oraz 202,3 mln mężczyzn. W dwóch pozostałych grupach uczestników rynku pracy – pracujących oraz bezrobotnych w Polsce oraz w gronie ogółu krajów unijnych obserwuje się nadreprezentację mężczyzn w stosunku do udziału w populacji 15+. O ile w gronie pracujących adekwatne wskaźniki struktury nie różnią się znacznie (55,5% udział mężczyzn w populacji 15+ w Polsce i 54,4% udział – w gronie ogółu krajów unijnych) to w grupie osób bezrobotnych w Unii Europejskiej 54,1% to mężczyźni. W Polsce adekwatna miara struktury ukształtowała się na poziomie 51,4%.

Analizie poddano również dynamikę zmian liczebności wyodrębnionych populacji uczestników rynku pracy oraz ludności w wieku 15+. W perspektywie przyjętego horyzontu czasowego analiz (lata 2002–2012) adekwatne dane zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2. Dynamika zmian liczebności grup uczestników rynku pracy w Polsce i w Unii Europejskiej w latach 2002–2012 (ogółem i według płci – w%)

Grupa	Razem	Kobiety	Mężczyźni
POLSKA			
Populacja 15+	0,1	-0,3	0,6
Pracujący	12,8	10,0	15,1
Bezrobotni	-49,0	-48,3	-49,7
Bierni zawodowo	-0,3	1,5	-3,0
EU-27			
Populacja 15+	4,9	4,4	5,4
Pracujący	5,7	10,2	2,3
Bezrobotni	25,2	18,6	31,5
Bierni zawodowo	1,6	-1,7	6,9

Źródło: jak w tabeli 1.

W badanym okresie w Polsce nie zaobserwowano istotnych zmian w populacjach ogółu mieszkańców w wieku 15+ oraz biernych zawodowo. W gronie krajów unijnych zaś w przypadku obu populacji odnotowano wzrost ich liczebności (choć przyrost populacji biernych zawodowo nie był proporcjonalny do przyrostu populacji 15+ – 1,6% vs. 4,9%). W Polsce w analizowanym czasokresie liczba biernych zawodowo kobiet zwiększyła się o 1,5% mimo obserwowanej nieznacznej redukcji populacji 15+. W gronie mężczyzn zaobserwowano przeciwstawne tendencje. Na szczeblu ogółu krajów unijnych z kolei wzrostowi populacji 15+ towarzyszyły redukcje populacji biernych zawodowo kobiet (o 1,7%) oraz ponadproporcjonalny wzrost liczebności populacji biernych zawodowo mężczyzn – aż o 6,9%.

Populacja pracujących poszerzyła się zarówno w Polsce, jak i na szczeblu ogółu krajów unijnych. Relatywnie rzecz biorąc, odnotować należy jednakże wyraźnie większą skalę tych wzrostów w Polsce (12,8% vs. 5,7%). W Unii Europejskiej beneficjentami tych pozytywnych zmian były głównie kobiety (przyrost populacji

pracujących o 10,2%), w Polsce zaś – mężczyźni (adekwatny przyrost o 15,1%). Konsekwencją silnego przyrostu populacji pracujących w Polsce były obserwowane w perspektywie horyzontu czasowego analizy redukcje populacji bezrobotnych (o 49% w ujęciu ogólnym). W tym samym czasie w gronie ogółu krajów unijnych zaobserwowano wzrost liczby osób bezrobotnych o 25,2%. O ile w Polsce redukcje te rozkładały się w miarę proporcjonalnie na grupę mężczyzn i kobiet, to w Unii Europejskiej zaobserwowano relatywnie wyższy wzrost liczby bezrobotnych w grupie mężczyzn (o 31,5% wobec notowanej zmiany w gronie kobiet o 18,6%).

W dalszej części badań analizom poddawano wskaźniki struktury odzwierciedlające udział w ogóle biernych zawodowo podających daną przyczynę swojej bierności zawodowej. Wskaźniki struktury dla Polski odniesiono do adekwatnych miar (mediana) w trzech wyodrębnionych grupach krajów unijnych: EU-27, EU-15 i EU-12.

Tabela 3. Struktura bierności zawodowej według przyczyn w grupach krajów unijnych i w Polsce w 2012 roku (w%)

Przyczyna	Grupa			Polska
	EU-27	EU-15	EU-12	
Choroba lub niepełnosprawność	10,7	11,5	10,7	15,5
Obowiązki rodzinne	11,5	12,3	11,5	13,5
Edukacja	24,9	22,4	25,8	25,8
Emerytura	42,6	41,1	42,6	38,4
Brak wiary	3,0	2,5	3,2	4,2
Inne powody	4,5	6,0	3,2	2,5

Źródło: jak w tabeli 1.

Bierni zawodowo tłumaczący swój status na rynku pracy emeryturą i partycypacją w edukacji stanowią w Unii Europejskiej (grupa EU-27) 67,5% ogółu, z czego 42,6% biernych zawodowo to emeryci, prawie 25% – kształcący się. Obowiązki rodzinne i choroba bądź niepełnosprawność to przyczyna bierności zawodowej, którą podaje zbliżony odsetek respondentów – nieco powyżej 10%. Na brak wiary w zdobycie pracy oraz inne powody jako przyczynę bierności zawodowej wskazuje odpowiednio 3% i 4,5% respondentów.

Analizy struktur bierności zawodowej według przyczyn prowadzono również w wyodrębnionych grupach krajów (EU-15 i EU-12). Największą różnicę pomiędzy analizowanymi wskaźnikami struktury zidentyfikowano dla partycypacji w edukacji jako przyczyny bierności zawodowej (3,4 pkt proc.). Przy niskiej bazie można zidentyfikować znaczącą różnicę w przywołanych grupach krajów pomiędzy odsetkami biernych zawodowo, którzy wyrażają brak wiary w możliwości znalezienia pracy (0,7 pkt proc.). Warto także zwrócić uwagę na znaczną różnicę wskazań w grupach krajów opcji „inne powody” (miary struktury 6,0% dla EU15 vs. 3,2% dla EU-12). Emeryturą tłumaczy swoją bierność zawodową w gronie krajów nowej unii nieznacznie większy odsetek respondentów. Z kolei

w analizowanej grupie krajów notuje się nieznacznie niższe poziomy miar struktury dla przyczyn choroby oraz obowiązków rodzinnych.

Dotychczas analizowane miary struktury dla przyczyn bierności zawodowej w grupach krajów porównano z adekwatnymi miarami dla Polski. Zwraca w tym kontekście uwagę wyraźnie mniejszy w Polsce odsetek tłumaczących swoją bierność zawodową emeryturą. Polska jest krajem ludzi względnie młodych. Tym można tłumaczyć zaobserwowaną różnicę. W Polsce odnotowano niższy niż w obu grupach krajów odsetek podających jako przyczynę bierności zawodowej inne powody. Dla pozostałych przyczyn w konsekwencji notuje się w Polsce wyższe odsetki wskazań pozostałych uwzględnianych opcji. Prawie 5 pkt proc. różni wskaźniki struktury w Unii Europejskiej i w Polsce dla choroby lub niepełnosprawności jako przyczyny bierności zawodowej. Przy niskiej bazie można zidentyfikować znaczną różnicę (ponad 1 pkt proc.) dla przyczyny jaką jest brak wiary w znalezienie pracy. 2 pkt proc. różnicy można zidentyfikować w przypadku miar struktury dla obowiązków rodzinnych, 0,9 pkt proc. – dla partycypacji w edukacji jako przyczyn bierności zawodowej (przy wysokiej bazie różnicę tę można określić mianem nieznacznej).

W tabelach 4 i 5 zestawiono dane, które pozwalają na przeprowadzenie analiz w powyższym zakresie struktur bierności zawodowej kobiet i mężczyzn w wyróżnionych grupach krajów unijnych oraz w Polsce.

Tabela 4. Struktura bierności zawodowej kobiet według przyczyn w grupach krajów unijnych i w Polsce w 2012 roku (w%)

Przyczyna	Grupa			Polska
	EU-27	EU-15	EU-12	
Choroba lub niepełnosprawność	9,9	10,5	9,2	11,8
Obowiązki rodzinne	18,5	19,2	18,3	19,8
Edukacja	20,6	19,7	22,1	22,1
Emerytura	41,9	37,5	44,4	39,4
Brak wiary	2,2	2,5	2,2	4,0
Inne powody	4,1	6,0	3,0	3,0

Źródło: jak w tabeli 1.

Tabela 5. Struktura bierności zawodowej mężczyzn według przyczyn w grupach krajów unijnych i w Polsce w 2012 roku (w%)

Przyczyna	Grupa			Polska
	EU-27	EU-15	EU-12	
Choroba lub niepełnosprawność	13,1	14,4	12,9	21,3
Obowiązki rodzinne	1,6	1,5	2,3	3,9
Edukacja	29,1	27,8	31,9	31,5
Emerytura	44,6	45,5	40,3	36,8
Brak wiary	2,9	2,1	4,5	4,5
Inne powody	4,2	4,5	2,8	1,9

Źródło: jak w tabeli 1.

Na wstępie analizom w tej części badań poddano różnice w grupach kobiet i mężczyzn na szczeblu ogółu krajów unijnych. Obie struktury najbardziej różni-cuje odsetek tłumaczących swoją bierność zawodową obowiązkami rodzinnymi. Swoją bierność zawodową tą przyczyną tłumaczy 18,5% kobiet oraz 1,6% męż-czyzn. Dysproporcja ta wynika z tradycyjnego podziału ról w rodzinie. W kon-sekwencji zidentyfikowanego zróżnicowania dla każdej z pozostałych opcji w gronie mężczyzn notuje się relatywnie wyższe poziomy analizowanych miar struktury. Wyraźnie większy odsetek mężczyzn niż kobiet tłumaczy swoją bier-ność zawodową partycypacją w edukacji (o 8,5 pkt proc.) czy chorobą lub niepełnosprawnością (o 3,2 pkt proc.). Dla pozostałych analizowanych przyczyn notuje się już mniej znaczące różnice.

W krajach starej unii w gronie kobiet notuje się relatywnie wysokie poziomy miar struktury dla trzech przyczyn bierności zawodowej. Poza oczywistą wyraźną różnicą dla obowiązków rodzinnych, można w tym zestawie wskazać także brak wiary w znalezienie pracy oraz inne powody. Pozostałe opcje są w wyborach przyczyn bierności zawodowej domeną mężczyzn. W krajach starej Unii notuje się zbliżone do odnotowanych dla ogółu krajów unijnych różnice pomiędzy wskaźnikami struktury kobiet i mężczyzn dla przyczyn partycypacji w edukacji oraz choroby lub niepełnosprawności (odpowiednio o 8,1 i 3,9 pkt proc. większy odsetek w gronie mężczyzn). Wyraźnie, zwłaszcza na tle ogółu krajów unijnych, różnicuje również struktury bierności zawodowej kobiet i męż-czyzn odsetek osób tłumaczących swoją bierność zawodową emeryturą (o 8 pkt proc.). W krajach nowej unii z kolei notuje się dla wspomnianej przyczyny, ob-ok obowiązków rodzinnych (różnica 16 pkt proc.) wyższe poziomy miar struktury w gronie kobiet niż mężczyzn (różnica ponad 4 pkt proc.). Dla pozostałych przyczyn nie odnotowano odchyłeń dysproporcji od zidentyfikowanych dla ogó-lu krajów unijnych.

Analizom poddano także dysproporcje miar struktury dla poszczególnych przyczyn bierności zawodowej kobiet i mężczyzn w Polsce. W tym wypadku zwraca uwagę znaczące odchylenie wspomnianych dysproporcji dla choroby lub niepełnosprawności jako przyczyny bierności zawodowej (różnica 3,2 pkt proc. na szczeblu ogółu krajów unijnych wobec różnicy 9,5 pkt proc. w Polsce). W konsekwencji dla pozostałych przyczyn bierności zawodowej obserwuje się w Polsce nieznacznie niższe różnice miar struktury, choć nie odbiegają one znacznie od adekwatnych miar dla grupy krajów EU-12. Jako wyjątek, ze względu na niską wartość bazową, można wskazać redukcję różnic pomiędzy miarami struktury w gronie kobiet i mężczyzn w Polsce dla braku wiary w znalezienie pracy jako przyczyny bierności zawodowej (różnica 2,3 pkt proc. dla grupy EU-12 wobec 0,5 pkt proc. dla Polski).

Z kolei przeprowadzono analizę porównawczą struktur tworzonych według przyczyn bierności zawodowej w grupach krajów w poszczególnych grupach płciowych (dane w tabelach 3 i 4).

W grupie kobiet w krajach z grupy EU-12 należy odnotować w porównaniu z grupą EU-15 wyraźnie większy odsetek tłumaczących swoją bierność zawodową emeryturą i partycypacją w edukacji (odpowiednio różnica 6,9 i 2,4 pkt proc.). W przypadku pozostałych analizowanych przyczyn obserwuje się relatywnie wyższe poziomy miar struktury w grupie krajów EU-15, przy czym największą różnicę (3 pkt proc.) należy odnotować dla opcji „Inne powody”. Miary struktury dla choroby lub niepełnosprawności, obowiązków rodzinnych oraz braku wiary w znalezienie pracy jako przyczyn bierności zawodowej różnicuje odpowiednio 1,3; 0,9 oraz 0,3 pkt proc.

W porównaniach struktury przyczyn bierności zawodowej kobiet w Polsce i w grupie odniesienia (EU-12) zwraca uwagę relatywnie niski w Polsce odsetek tłumaczących swoją bierność zawodową emeryturą. W przypadku dwóch przyczyn: partycypacji w edukacji oraz innych powodów miary struktury w Polsce i w grupie odniesienia ukształtowały się na takim samym poziomie (odpowiednio 22,1% oraz 3%). W pozostałych przypadkach notuje się w Polsce relatywnie wysokie poziomy miar struktury. Wyraźnie więcej kobiet niż w grupie krajów EU-12 tłumaczy swoją bierność zawodową brakiem wiary w znalezienie pracy (różnica 1,8 pkt proc. przy bazie dla grupy EU-15 2,5%). Dla choroby lub niepełnosprawności oraz obowiązków rodzinnych jako przyczyn bierności zawodowej odnotowano różnice porównywanych miar struktury 2,6 oraz 1,5 pkt proc.

Analizom porównawczym z kolei poddano struktury bierności zawodowej mężczyzn według przyczyn w grupach krajów EU-12 i EU-15. Tak jak w grupie kobiet należy odnotować w grupie krajów EU-12 relatywnie niższy odsetek mężczyzn wskazujących inne powody jako przyczynę swojej bierności zawodowej. Odnotowano pomiędzy adekwatnymi miarami struktury w grupach krajów różnicę 1,7 pkt proc. 5,2 pkt proc. różnicuje w obu grupach krajów odsetek tłumaczących swoją bierność zawodową emeryturą, 1,5 pkt proc. zaś – chorobą lub niepełnosprawnością (skala różnic jest zbliżona ze względu na wyraźną różnicę wartości bazowych dla analizowanych przyczyn). W przypadku niewymienionych dotychczas przyczyn bierności zawodowej odnotowano w gronie krajów z grupy EU-12 relatywnie wysokie poziomy analizowanych miar struktury. Wyraźnie większy odsetek respondentów w grupie krajów nowej unii wskazuje na brak wiary w znalezienie pracy jako przyczynę swojej bierności zawodowej. To różnica 2,4 pkt proc. (przy bazie 2,1%). 4,1 oraz 0,8 pkt proc. różnicuje odsetki podających jako przyczynę bierności zawodowej partycypację w edukacji (przy wysokiej bazie) oraz obowiązki rodzinne (mężczyźni rzadko wybierają tę opcję, stąd dla tej przyczyny można mówić o niskiej bazie).

W grupie mężczyzn przeprowadzono również analizę porównawczą analizowanych miar struktury w Polsce i w grupie EU-12. Odnotować należy w Polsce relatywnie rzecz biorąc wyraźnie większy odsetek respondentów tłumaczą-

cych swoją bierność zawodową chorobą bądź niepełnosprawnością (21,3% wobec 12,9% w grupie odniesienia). Na tle średniej unijnej i średniej dla grupy EU-12 wyraźnie większy odsetek mężczyzn wybiera jako przyczynę swojej bierności zawodowej spełnianie obowiązków rodzinnych (3,9% wobec 2,3% w grupie odniesienia). W przypadku pozostałych przyczyn identyfikuje się w Polsce miary struktury poniżej średniej dla grupy EU-12, poza przypadkiem braku wiary w znalezienie pracy, gdzie miary struktury w Polsce i w grupie odniesienia są identyczne.

Dla każdej z przyczyn bierności zawodowej w grupach kobiet i mężczyzn oraz w ujęciu ogólnym stworzono rankingi 27 krajów unijnych na podstawie wartości wskaźnika struktury według danych w roku 2002 i 2012. W tabeli 6 odzworowano pozycje Polski w tychże rankingach.

Tabela 6. Pozycje Polski w rankingach krajów unijnych tworzonych na podstawie poziomu miar struktury dla poszczególnych przyczyn bierności zawodowej w 2002 i 2012 roku (w ujęciu ogólnym i według płci)

Przyczyna	Razem		Kobiety		Mężczyźni	
	2002	2012	2002	2012	2002	2012
Choroba lub niepełnosprawność	1	7	1	8	2	3
Obowiązki rodzinne	18	9	17	12	16	3
Edukacja	9	11	8	13	11	11
Emerytura	21	17	18	17	23	22
Brak wiary	8	9	8	11	9	9
Inne powody	14	23	14	18	12	26

Źródło: jak w tabeli 1.

Polska w 2002 roku była liderem rankingu tworzego na podstawie poziomów wskaźników struktury dla choroby lub niepełnosprawności jako przyczyny bierności zawodowej. W ujęciu ogólnym i w grupie kobiet (w grupie mężczyzn zanotowano 2. pozycję w rankingu). W perspektywie przyjętego horyzontu czasowego analiz zaobserwowano jednakże istotny progres. W 2012 roku Polska uplasowała się w rankingu już na pozycji 7. Ta pozytywna zmiana miała miejsce głównie w grupie kobiet. W 2012 roku z pozycji lidera Polska przesunęła się na 8. pozycję. W gronie mężczyzn zaobserwowano jedynie nieznaczne przesunięcie w rankingu (zmiana z pozycji 2. na 3.).

Należy zwrócić uwagę na relatywnie wysoką pozycję Polski w rankingach tworzonych na podstawie miar struktury dla przyczyny bierności zawodowej „brak wiary w znalezienie pracy”. W 2002 roku Polska znalazła się na pozycji 8. w zestawieniu ogólnym oraz w grupie kobiet, na pozycji 9. zaś – w gronie mężczyzn. W perspektywie przyjętego horyzontu czasowego badań pozycję tę można uznać za dość stabilną. Najistotniejszą zmianę zaobserwowano w grupie kobiet – o trzy pozycje w rankingu (z pozycji 8. na 11.). Relatywnie wysokie pozycje zajmuje Polska również w rankingach tworzonych na bazie wskaźnika struk-

tury dla partycypacji w edukacji jako przyczyny bierności zawodowej. W ujęciu ogólnym Polska znalazła się na pozycji 9., w gronie mężczyzn – na pozycji 8., w gronie kobiet zaś – na pozycji 11. W perspektywie horyzontu czasowego analiz Polska przesunęła się na pozycję 11. w rankingu ogólnym. Tę zmianę wiązać należy z istotnym przesunięciem się pozycji Polski w rankingu budowanym na podstawie analizowanej miary w grupie mężczyzn (z pozycji 8. w 2002 roku na pozycję 13. w 2012 roku). Wspomniana tendencja nie miała miejsca w grupie kobiet – tu nie zanotowano zmiany pozycji w rankingu.

Należy odnotować bardzo istotne przesunięcie się Polski w rankingu budowanym na podstawie miar struktury dla obowiązków rodzinnych jako przyczyny bierności zawodowej. W ujęciu ogólnym odnotowano awans z pozycji 18. w 2002 roku na pozycję 9. w 2012 roku. Wspomniana tendencja wyraźnie silniej ujawniła się w grupie mężczyzn. Odnotowano istotny wzrost udziału mężczyzn tłumaczących swoją bierność zawodową obowiązkami rodzinnymi, w efekcie Polska w tym rankingu przesunęła się z pozycji 18. na pozycję 3. W grupie kobiet odnotowano ten sam kierunek zmian pozycji w rankingu, jednak to przesunięcie jest dużo słabsze (o pięć pozycji – z pozycji 17. na 12.).

Jak wcześniej zauważono, mieszkańcy Polski, tworzą względnie „młode” społeczeństwo, stąd też pozycja Polski w rankingach budowanych na podstawie odsetka podających emeryturę jako przyczynę bierności zawodowej jest względnie niska. W 2002 roku w ujęciu ogólnym Polska znalazła się na pozycji 21. w rankingu, w gronie kobiet – na pozycji 18., w gronie mężczyzn zaś – na pozycji 23. Jednakże w rytm ujawniania się skutków negatywnych tendencji demograficznych przesuwała się również pozycja Polski w rankingach. W 2012 roku w ujęciu ogólnym nastąpiło przesunięcie o trzy pozycje.

Z kolei w perspektywie przyjętego horyzontu czasowego badań należy zaobserwować znaczne przesunięcie pozycji Polski w dół rankingów w przypadku analiz odsetka podających jako przyczynę bierności zawodowej „Inne powody”. W 2002 roku w ujęciu ogólnym i w grupie kobiet Polska uplasowała się w rankingu na pozycji 14., w grupie mężczyzn zaś – na pozycji 12. W 2012 roku w ujęciu ogólnym Polska przesunęła się w rankingu na pozycję 23., w gronie kobiet – na pozycję 18., w gronie mężczyzn zaś – na pozycję 26.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone w pracy analizy stały się podstawą do sformułowania poniższej przedstawionych wniosków:

- Bierni zawodowo w Polsce stanowią relatywnie większy niż w Unii Europejskiej udział w populacji 15+.
- Zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej zdecydowanie częściej osobami biernymi zawodowo są kobiety.

– W badanym okresie zanotowano nieznaczny wzrost liczby biernych zawodowo kobiet przy tendencji spadkowej miernika w grupie mężczyzn. W Unii Europejskiej obserwowano przeciwstawne tendencje.

– Bierni zawodowo tłumaczą swój status na rynku pracy głównie emeryturą i partycypacją w edukacji.

– Struktury bierności zawodowej według przyczyn różnicuje w grupach krajów starej i nowej unii odsetek deklarujących jako przyczynę bierności zawodowej partycypację w edukacji oraz brak wiary w możliwości znalezienia pracy.

– Struktury bierności zawodowej w gronie kobiet i mężczyzn w grupach krajów unijnych i w Polsce różnicuje najsilniej odsetek tłumaczących swoją bierność zawodową obowiązkami rodzinnymi.

– W Polsce relatywnie mniej osób tłumaczy swoją bierność zawodową emeryturą, zaś zdecydowanie więcej – chorobą bądź niepełnosprawnością.

– W perspektywie horyzontu czasowego badań można zaobserwować jednakże zmniejszenie się siły tej tendencji (zwłaszcza w przypadku przyczyny choroby lub niepełnosprawności) – obserwowane jest przesunięcie Polski w dół rankingów tworzonych na bazie adekwatnego wskaźnika struktury (z pozycji lidera).

– Zwraca uwagę relatywnie wysoka pozycja Polski w rankingach tworzonych na bazie wskaźnika struktury dla braku wiary w znalezienie pracy oraz partycypacji w edukacji jako przyczyn bierności zawodowej. Zauważyć należy także istotne przesunięcie pozycji Polski w kierunku szczytów rankingów tworzonych na podstawie miar struktury dla obowiązków rodzinnych jako przyczyny bierności zawodowej (zwłaszcza w grupie mężczyzn).

BIBLIOGRAFIA

- Arendt Ł., 2012, *Badanie wpływu elastycznych form zatrudnienia i organizacji pracy na aktywność zawodową zasobów pracy w wieku 45+*, IPiSS, Warszawa.
- Boeri T., Our J.V., 2011, *Ekonomia niedoskonałych rynków pracy*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Cyrek M., Cyrek P., 2008, *Wykształcenie jako czynnik różnicujący aktywność zawodową ludności w gospodarce opartej na wiedzy*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 13, red. M.G. Woźniak, Wydawnictwo UR, Rzeszów.
- Drejserska N., 2010, *Uwarunkowania aktywności zawodowej ludności wiejskiej z perspektywy teorii „swoich” i „obcych”*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego”, t. 10 (25).
- GUS, 2014, *Kwartalna informacja o rynku pracy – I kwartał 2014 r.*, GUS, Warszawa.
- Jarecki W., Kunasz M., Mazur-Wierzbicka E., Zwiech P., 2010, *Gospodarowanie kapitałem ludzkim*, Economicus, Szczecin.
- Kabaj M., 2008, *Aktywność zawodowa i zatrudnienie ludzi starszych [w:] Polska w obliczu starzenia się społeczeństwa*, red. A. Karpiński, A. Rajkiewicz, PAN Komitet Prognoz Polska 2000 Plus, Warszawa.

- Kunasz M., Mazur-Wierzbicka E., 2013, *Zmiany w wybranych populacjach uczestników rynku pracy w gospodarkach unijnych* [w:] *Zróźnicowanie gospodarek unijnych – aspekty ekonomiczne*, red. P. Zwiech, Economicus, Szczecin.
- Kwiatkowski E., 2006, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Warszawa.
- Nyk M., 2010, *Wynagrodzenie a pracujący w gospodarce polskiej*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. 11, z. 13.
- Wiśniewski Z. (red.), 2009, *Determinanty aktywności zawodowej ludzi starszych*, TNOiK, Toruń.
- Woźniak B., 2007, *Bierność zawodowa w Polsce na tle wybranych krajów Europy środkowo-wschodniej* [w:] *Przemiany rynku pracy w kontekście procesów społecznych i gospodarczych*, red. J. Poteralski, Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.

Streszczenie

Przedmiotem badań prezentowanych w pracy jest bierność zawodowa. W pracy prowadzono analizy populacji biernych zawodowo na tle innych grup uczestników rynku pracy (pracujących i bezrobotnych, czyli aktywnych zawodowo) w Polsce i w Unii Europejskiej. Przeprowadzono także analizy wewnętrznej struktury populacji biernych zawodowo z uwzględnieniem jako kryterium podziału populacji deklarowanej w badaniach BAEL przyczyny bierności zawodowej w Polsce oraz trzech grupach krajów – ogółu (27) krajów unijnych oraz krajów tzw. starej (EU-15) i nowej (EU-12) Unii. Poza ujęciem ogólnym analizy w powyższym zakresie prowadzono na grupach kobiet i mężczyzn. Zakres czasowy prowadzonych badań obejmuje okres lat 2002–2012.

Słowa kluczowe: rynek pracy, zasoby pracy, bierność zawodowa, Unia Europejska

Professional Passivity in Poland and Selected Groups of the EU Countries

Summary

Professional passivity constitutes a subject of research presented in the paper. Analyses of populations which are professionally passive at the background of other participants of the labour market (employed and unemployed – i.e. professionally active) in Poland and the European Union were conducted. Analyses of internal structure of the populations which remain professionally passive was performed in the paper accounting for division of the declared population in the BAEL researches the cause of the professional passivity in Poland and three groups of countries – all (27) member states of the European Union and countries of so called Old Union (EU-15) and New Union (EU-12). The analyses concerning the above mentioned scope also focused on the groups of women and men. The time scope of conducted analyses includes period from 2002 to 2012.

Keywords: labour market, labour resources, professional passivity, European Union

JEL: J40, M54